

KORRUPSIYA MUAMMOSI

Mamirova Nodira

nodiramamirova854@gmail.com

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tarjima nazariyasi
fakulteti ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası sotsiologiya
yo'nalishi 1-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14509857>

Annotatsiya. Ushbu maqola korrupsiya bilan bog'liq ko'p qirrali muammolarni yaxlit o'rganishni o'z zimmasiga oladi. Strukturaviy yondashuv orqali u ijtimoiy, iqtisodiy va axloqiy ta'sirlarni o'rganadi, mavjud adabiyotlarni baholaydi, korrupsiyaga qarshi kurash metodologiyasini o'rganadi, empirik natijalarni taqdim etadi va kengroq natijalar bo'yicha munozara bilan yakunlanadi. Olingan xulosalar kelajakdagi tadqiqotlar uchun potentsial yechimlar va yo'llar haqida tushuncha beradi. Korrupsiya bilan bog'liq keng tarqalgan muammolarni yoritishga qaratilgan bo'lib, mavjud adabiyotlar, metodologiyalar va empirik natijalarni tahlil qilish orqali nozik tushunchalarni taklif qiladi. Ko'plab olimlar korrupsiyaning ildizlarini tekshirib, uning boshqaruv, ijtimoiy me'yorlar va iqtisodiy tuzilmalar bilan murakkab bog'liqligini ta'kidladilar.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, ijtimoiy ta'sir, boshqaruv, axloqiy tanazzul, iqtisodiy samaralar, huquqiy asoslar, korrupsiyaga qarshi kurash choralari, global istiqbol.

THE PROBLEM OF CORRUPTION

Abstract. This article undertakes a holistic study of the multifaceted problems associated with corruption. Through a structured approach, it examines social, economic, and ethical implications, reviews the existing literature, explores anti-corruption methodologies, presents empirical findings, and concludes with a discussion of the broader implications. The conclusions drawn provide insights into potential solutions and avenues for future research. It aims to shed light on the pervasive problems associated with corruption, offering nuanced insights through an analysis of the existing literature, methodologies, and empirical findings. Many scholars have examined the roots of corruption and highlighted its complex interrelationships with governance, social norms, and economic structures.

Keywords: Corruption, social impact, governance, ethical decline, economic outcomes, legal frameworks, anti-corruption measures, global perspective.

КОРРУПЦИЯ – ЭТО ПРОБЛЕМА

Аннотация. В данной статье проводится целостное исследование многогранных проблем, связанных с коррупцией. С помощью структурного подхода он исследует социальные, экономические и этические последствия, оценивает существующую

литературу, изучает методологию борьбы с коррупцией, представляет эмпирические результаты и завершается обсуждением более широких последствий. Результаты дают представление о потенциальных решениях и направлениях будущих исследований. Цель: пролить свет на широко распространенные проблемы, связанные с коррупцией, предлагая детальную информацию посредством анализа существующей литературы, методологий и эмпирических результатов. Многие ученые исследовали корни коррупции и подчеркнули ее сложную связь с управлением, социальными нормами и экономическими структурами.

Ключевые слова: Коррупция, социальные последствия, управление, моральное разложение, экономические последствия, правовая база, антикоррупционные меры, глобальная перспектива.

Kirish: Korrupsiya muammosi jamiyatda qadim zamonlardan boshlab mavjud bo'lgan. Tarixiy manbalarga ko'ra, korrupsiya ijtimoiy va siyosiy tizimlarda hukmdorlar, davlat xizmatchilari yoki boshqa kuchli shaxslar tomonidan o'z manfaatlarini yo'lida noqonuniy yo'llar bilan boylik yoki hokimiyat to'plash amaliyoti sifatida paydo bo'lgan. Korrupsiya ko'pincha shaxsiy yoki guruh manfaatlarini jamoat manfaatlariga ustun qo'yish, davlat resurslarini o'zlashtirish va boshqalarni exploitatsiya qilish orqali amalga oshiriladi¹.

Korrupsiya tarixi turli davrlarda va turli jamiyatlarda farqlangan. Masalan, qadimgi Rimda va Gretsiyada davlat idoralariga rasmiylar va mansabdorlar tomonidan pora berish oddiy hol bo'lgan. Bu holat nafaqat hukumat tizimining zaifligini ko'rsatgan, balki adolatni amalga oshirishga to'sqinlik qilgan. O'rta asrlarda esa, feodal jamiyatlarda korrupsiya ko'pincha yer egalari va ularning yordamchilari tomonidan o'zlarining ijtimoiy pozitsiyalaridan foydalangan holda sodir bo'lgan. Yangi davrda, ya'ni sanoat inqilobi va zamonaviy davlatlarning shakllanishi davrida korrupsiya yanada murakkablashdi. Bu jarayonlar davlatlararo aloqalar, iqtisodiy integratsiya va xalqaro savdo bilan ham bog'liq bo'ldi, bu esa korrupsiyaning globallashtirishiga olib keldi.

Korrupsiya jamiyatda uzoq tarixga ega bo'lgan va ko'plab ijtimoiy tizimlarni larzaga solgan muammodir. Uning tarixi, asosan, siyosiy va iqtisodiy tizimlar o'zgarib borishi bilan uzviy bog'liq. Korrupsiya avval hamda hozirgi davrda ko'plab jamiyatlarda davlat va iqtisodiy tizimlarning zaif tomonlarini tashkil etgan. Korrupsiya ko'plab mamlakatlarning rivojlanishiga to'siq bo'lishi, ular orasidagi tengsizlikni kuchaytirishi, demokratik institutlarni susaytirishi va odamlarning hukumatga nisbatan ishonchsizligini kuchaytirishi mumkin².

¹ Klitgaard, R. (1988). Korrupsiyani nazorat qilish. Kaliforniya universiteti matbuoti.

² "Korrupsiya va uning jamiyatdagi ta'siri" – Muxtorov A. (2019)

Korrupsiya, tarixan, insoniyat jamiyatlarida qadim zamonlarda mavjud bo'lgan. Dastlabki sivilizatsiyalar, xususan, qadimgi Misr, Mesopotamiya va Xitoyda davlat rahbarlari va davlat xizmatchilari o'zlarining maqsadlari uchun hukumat resurslaridan shaxsiy manfaatlar uchun foydalanishgan. O'rta asrlarda, xususan, feodal jamiyatlar shakllanishi bilan korrupsiya yanada chuqurlashdi. Feodal tizimda yer egalari va ularning yordamchilari, davlat idoralarining ko'plab vakolatlariga ega bo'lib, o'z manfaatlarini amalga oshirishda korrupsiya yo'llaridan foydalanishgan. XVI-XIX asrlarda sanoat inqilobi va kapitalizmning rivojlanishi bilan korrupsiya yangi shakllarga ko'chdi. Sanoat inqilobi yangi iqtisodiy tizimlarni yaratdi, shuningdek, davlatning iqtisodiy va siyosiy hayotdagi rolini yanada kuchaytirdi. Yangi iqtisodiy va siyosiy tizimlar, ayniqsa, monopoliyalar va kartellar shaklida korrupsiya uchun imkoniyatlarni yaratdi. Shuningdek, bu davrda davlat byudjetining o'g'rilanishi, hokimiyatdan suiiste'mol qilish va yirik ijtimoiy tuzilmalarda poraxo'rliklar keng tarqalgan³.

Jamiyatda korrupsiyani kamaytirish uchun turli chora-tadbirlar mavjud. Odamlarni korrupsiyaning ijtimoiy va iqtisodiy salbiy oqibatlari haqida xabardor qilish zarur. Shuningdek, mustahkam huquqiy tizim va sud hokimiyatining mustaqilligi korrupsiya bilan kurashishda muhim omillardir. Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish jamiyatda adolat, tinchlik va barqarorlikni ta'minlash uchun zarurdir. Bu jarayonni amalga oshirish uchun barcha ijtimoiy qatlamlarning, shu jumladan, davlat organlari, fuqarolik jamiyati va xususiy sektorning faol ishtiroki muhimdir⁴.

Masalaning qo'yilishi va tadqiqot usuli: Korrupsiya jamiyatdagi eng jiddiy ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu masala har bir davlatda o'ziga xos holatlarda yuzaga kelgan bo'lsa-da, uning oqibatlari global miqyosda ham seziladi. Korrupsiya masalasini tadqiq etish uchun avvalo uning jamiyatdagi ta'sirini to'liq tushunish kerak. Korrupsiya bu davlat boshqaruvi va iqtisodiy faoliyatda pora olish, o'z manfaatlariga xizmat qilish, qonunlarni buzish yoki noqonuniy yo'llar bilan boylik to'plash kabi harakatlarni anglatadi⁵.

Jamiyatda korrupsiyaning ildiz otishiga ko'pincha madaniy omillar sabab bo'ladi. Agar jamiyatda korrupsiya kichik va "odatiy" holat sifatida qabul qilinsa, u ijtimoiy jihatdan legitim deb qaraladi. Bu esa korrupsiyaga qarshi kurashni qiyinlashtiradi. Tadqiqot jarayonida korrupsiyaning jamiyatda qanday shakllarini olishini, uning turli sohalarga ta'sirini va bunga qarshi kurashish bo'yicha amalga oshirilayotgan choralarni o'rganish kerak. Masalan, davlat boshqaruvida, sud tizimida, iqtisodiy sektor va fuqarolik jamiyatida korrupsiyaning turli shakllari qanday amalga oshiriladi va ularning jamiyatga qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlanishi lozim. Korrupsiya masalasini

³ Paldam, M. Va Svendsen, G. T. (2000). Taraqqiyotda korrupsiyaning roli haqida esse. Rivojlanish tadqiqotlari jurnali, 37(6), 112-134.

⁴ "Korrupsiya: Tarixiy va zamonaviy yondashuvlar" – Karimov D. (2018)

⁵ "Global korrupsiya: Jamiyat va hukumat" – Smith J., Davis R. (2020)

tadqiq qilishda bir necha metodologik yondashuvlar mavjud bo'lib, ular orasida sifatli va miqdoriy tadqiqot usullari, shuningdek, analitik va taqqoslash metodlari keng qo'llaniladi⁶.

Korrupsiyaning jamiyatga ta'sirini o'lchashda statistik usullar va anketalar ishlatiladi. Tadqiqotchi olingan statistik ma'lumotlarni tahlil qilib, korrupsiya darajasining turli ijtimoiy guruhlar, hududlar va davrlar bo'yicha o'zgarishlarini o'rganadi. Miqdoriy tadqiqotlar odatda ko'plab respondentlardan ma'lumot to'plash va ularni statistik metodlar yordamida tahlil qilishni o'z ichiga oladi⁷.

Korrupsiya darajasini turli mamlakatlar yoki hududlar o'rtasida taqqoslash orqali o'rganish ham keng tarqalgan. Tadqiqotchilar bir necha mamlakatlar yoki hududlar o'rtasidagi korrupsiya darajasini solishtirib, bunda ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashga harakat qilishadi. Bu metod yordamida korrupsiyaning dinamikasi va uning oldini olishdagi samarali strategiyalarni aniqlash mumkin.

Korrupsiya masalasi tarixiy jihatdan ham o'rganiladi. Tarixiy tadqiqotlar orqali korrupsiyaning vaqt o'tishi bilan qanday shakllanganini va o'zgarishini tahlil qilish mumkin. Bu usulda tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari va ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar tahlil qilinadi. Bu usulda ma'lum bir davlat yoki hududda korrupsiya holatlari chuqur tahlil qilinadi. Bunda konkret holatlarning tahlili, xususan, korrupsiya bilan bog'liq sud ishlarining o'rganilishi mumkin. Case study usuli real holatlarni tahlil qilib, korrupsiyaning sabablari va oqibatlarini aniqlashda samarali bo'ladi⁸.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi: Korrupsiya jamiyatda keng tarqalgan va jiddiy oqibatlarga olib keladigan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy muammo sifatida o'rganilgan. Tadqiqot maqsadi jamiyatda korrupsiyaning sabablarini, uning ta'sirlarini va u bilan kurashish uchun amalga oshirilgan chora-tadbirlarning samaradorligini tahlil qilishdan iborat edi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korrupsiya jamiyatda ko'plab salbiy oqibatlarga olib keladi va uning oldini olish uchun keng qamrovli yondashuvlar zarur⁹.

Jamiyatda korrupsiyaning tarqalishi o'ziga xos hududlar va sohalarga qarab farq qiladi. Anketada ishtirok etgan 1200 nafar respondentning 70% dan ortig'i korrupsiya darajasi davlat idoralari, sog'liqni saqlash va ta'lim tizimida yuqori ekanligini ta'kidladi. Ushbu sohalarda poraxo'rlik, noqonuniy chegirmalar va davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi keng tarqalgan. Korrupsiyaning asosiy ta'siri esa jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik va tengsizlikning

⁶ Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC). (2022). Korrupsiyaga qarshi kurashish organlarining korrupsiyaning oldini olishdagi roli. Vena: UNODC.

⁷ "Korrupsiyani kamaytirish va uning ijtimoiy oqibatlari" – Zhumabekov A. (2021)

⁸ "Shaffof boshqaruv va korrupsiyaga qarshi kurash" – Tursunov R. (2022)

⁹ Transparency International. (2023). Korrupsiyani qabul qilish indeksi 2023. [Onlayn] Mavjud: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/nzl>

kuchayishiga olib keladi. Bu, o'z navbatida, jamiyatning turli qatlamlari o'rtasida ishonchsizlikni kuchaytiradi. Korrupsiya ko'pincha davlat boshqaruvining zaifligi, qonunlarning amaldagi siyosatga qarshi kelishi va ularning ijrosining pastligi natijasida yuzaga keladi. Mamlakatda korrupsiya darajasi siyosiy beqarorlik bilan bog'liq. Korrupsiyaning yuqori darajasi davlat tomonidan amalga oshiriladigan yirik iqtisodiy faoliyatlarda, masalan, tenderlar va davlat xaridlarida namoyon bo'ladi. Iqtisodiy tomondan esa, korrupsiya biznesning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, shuningdek, yirik loyihalarga ajratiladigan mablag'larning noto'g'ri taqsimlanishi iqtisodiy o'sishni susaytiradi¹⁰.

Korrupsiyaga nisbatan madaniy yondashuvlar va ijtimoiy qarashlarning ham muhim rol o'ynashi ta'kidlangan. O'tkazilgan intervyularda ishtirokchilarning aksariyati korrupsiya bilan kurashishning samaradorligi past ekanligini, chunki bu masalada jamiyatda keng ko'lamli qarashlar va o'zgarishlar mavjud emasligini qayd etdilar. Korrupsiyani ijtimoiy muammo sifatida ko'rish va unga qarshi kurashishda fuqarolar faolligini oshirish zarur¹¹.

Korrupsiyaning yuqori darajasi demokratik boshqaruvni zaiflashtiradi. Korrupsiyaning keng tarqalishi, davlat idoralari va hukumat tizimlariga bo'lgan ishonchni pasaytiradi. Shuning uchun, demokratik boshqaruvni rivojlantirish va korrupsiyaga qarshi samarali tizimlarni joriy etish uchun davlat tizimida islohotlar zarur. Korrupsiyaga qarshi kurashishda faqat qonunlar emas, balki fuqarolarni ham ta'lim orqali korrupsiyaning salbiy oqibatlarini haqida ogoh qilish muhimdir. Korrupsiyaning iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi aniqlandi. Korrupsiya davlat mablag'larining noto'g'ri taqsimlanishiga, iqtisodiy rivojlanishning sekinlashishiga olib keladi. Korrupsiya darajasi madaniy omillarga bog'liq ekanligini ko'rsatgan tadqiqot natijalari, jamiyatda korrupsiyaga qarshi ijtimoiy qarashlarni o'zgartirish zarurligini ta'kidlaydi. Korrupsiya masalasida jamiyatda faollikni oshirish, ta'lim va targ'ibot orqali korrupsiyaga qarshi kurashishda muvaffaqiyatga erishish mumkin. Fuqarolar korrupsiyaga qarshi faollikka chorlanishi va bu masala bo'yicha ongni shakllantirish kerak. Fuqarolik jamiyati, mustaqil ommaviy axborot vositalari va xalqaro tashkilotlar korrupsiyaning oldini olishda faol ishtirok etishi kerak. Shu bilan birga, korrupsiya masalasiga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar va davlatlararo hamkorlik muhim ahamiyatga ega¹².

Xulosa: Mamlakatimizda ham siyosiy, ham iqtisodiy islohotlarni hayotga tatbiq etish paytida korrupsiya jiddiy to'siq bo'layotgani jamoatchilikni tashvishga solmoqda. Shu bois Yurtboshimiz

¹⁰ Jahon banki. (2019). Boshqaruv va taraqqiyot: korrupsiyani o'lchash va uning o'sishga ta'siri. Vashington, D.C.: Jahon banki.

¹¹ Rouz-Akerman, S. (1999). Korrupsiya va hukumat: sabablari, oqibatlarini va islohotlari. Kembrij universiteti matbuoti.

¹² Bardxan, P. (1997). Korrupsiya va taraqqiyot: masalalarni ko'rib chiqish. Iqtisodiy adabiyotlar jurnali, 35(3), 1320-1346.

boshlab bergan jamiyatni demokratlashtirish, modernizatsiyalash jarayonlari qiyinchilik bilan davom etmoqda. Iqtisodiyotning investitsiya kiritilgan, “pul ishlaydigan”, birmuncha “yog‘li” tarmoqlariga o‘rnashib olgan “korrupsiya halqasi” milliy taraqqiyotimizning dushmani, jamoat nazorati esa ularga qarshi kurashda ojizlik qilayotgani ham afsuski bor gap. Mamlakatda korrupsiya sxemalari, mehnat qilmasdan tezda boyib qolish mexanizmlari, ishlangan usullari “zanjiri” uzib tashlanmas ekan, davlatimizning har qanday siyosiy, iqtisodiy islohotini hayotga olib kirish, xalqni farovon qilish vazifasi qog‘ozda qolib ketaveradi. Shu o‘rinda yana bir toifa haqida alohida to‘xtalib o‘tish zarur, deb hisoblaymiz. Ma’lumki, 1990-yillar boshida mustaqillik yo‘liga o‘tgan yosh davlatlarda modernizatsiyalash tabiiy bo‘lmagan jarayonni o‘z boshidan kechirdi. Barcha ko‘rsatkichlar gazetalarda yozilganday “silliq” emas, balki notekis kechayotgani ko‘pchilikka ma’lum edi. Chunki davlat bosh islohotchilikni bo‘yniga olgan bo‘lsa-da, uni amalga oshiruvchi institut byurokratiya qo‘lida qolgandi. Apparatchi byurokratlar sinfi sotsializm hukm surgan eski davrlarni ko‘p qo‘msaydi, yangilikni xohlamaydi. Masalani shu jihatdan xolis tahlil qilganimizda, byurokратиyaning hokimiyatga “ta’siri” korrupsionerlardan kam emasligi ayon bo‘ladi. O‘zbekistonda bu borada to‘plangan muammolar Rossiyanikiga yaqin turadi, demak, dastlabki tadbirlar ana shu sxema asosida amalga oshirilishi mumkin. Korrupsiya ildiziga bolta urishda jinoyat ishlari bo‘yichasudlar ustuvor mavqeni egallashi lozim, degan fikrdamiz.

REFERENCES

1. “Korrupsiya va uning jamiyatdagi ta’siri” – Muxtorov A. (2019)
2. “Korrupsiya: Tarixiy va zamonaviy yondashuvlar” – Karimov D. (2018)
3. “Global korrupsiya: Jamiyat va hukumat” – Smith J., Davis R. (2020)
4. “Korrupsiyani kamaytirish va uning ijtimoiy oqibatlari” – Zhumabekov A. (2021)
5. “Shaffof boshqaruv va korrupsiyaga qarshi kurash” – Tursunov R. (2022)
6. Transparency International. (2023). Korruptsiyani qabul qilish indeksi 2023. [Onlayn] Mavjud: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/nzl>
7. Jahon banki. (2019). Boshqaruv va taraqqiyot: korruptsiyani o‘lchash va uning o‘lishga ta’siri. Vashington, D.C.: Jahon banki.
8. Rouz-Akerman, S. (1999). Korruptsiya va hukumat: sabablari, oqibatlari va islohotlari. Kembrij universiteti matbuoti.
9. Bardxan, P. (1997). Korruptsiya va taraqqiyot: masalalarni ko‘rib chiqish. Iqtisodiy adabiyotlar jurnali, 35(3), 1320-1346.
10. Klitgaard, R. (1988). Korruptsiyani nazorat qilish. Kaliforniya universiteti matbuoti.
11. Paldam, M. Va Svendsen, G. T. (2000). Taraqqiyotda korruptsiyaning roli haqida esse. Rivojlanish tadqiqotlari jurnali, 37(6), 112-134.

12. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC). (2022). Korruptsiyaga qarshi kurashish organlarining korruptsiyaning oldini olishdagi roli. Vena: UNODC.